

Синиша Мишић*

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

**ХРИСОВУЉА КРАЉА СТЕФАНА ДУШАНА ХИЛАНДАРУ
КОЈОМ ПРИЛАЖЕ ВЛАСТЕЛИНА РУДЛА****

1343, март 28.

Исправа је препис, написан на пергаменту, уредним полууставним писмом. Била је снабдевена печатом, али је, судећи по врпци, он премештан. Због располагања само црнобелим снимком није могуће утврдити којим мастилом је писана слово–формула. У интитулацији се први пут овде наводи да је Душан *честник Грком*, у ствари удеоничар у управљању Византијским царством. Издавање хрисовуље је резултат владареве милости. Српски краљ је обећао властелину Рудлу да ће му испунити сваку жељу због његовог добровољног преласка на српску страну приликом заузимања града Струмице. Овим се он и његово имање потчињавају Хиландару, а иза његове смрти поседи остају манастиру. Хрисовуља је датирана годином од стварања света и индиктом који се не слажу. Утврђено је на основу догађаја везаних за кесара Хрељу и град Струмицу, да се мора веровати индикту коме одговара 1343. година. Рудл је по свој прилици умро после 1348, а пре 1355. године, па је у то време Хиландар ушао у посед његових имања.

Ce document est une copie sur parchemin, écrite en lettres semi-capitales. Il était muni d'un sceau mais, à en juger par le ruban, celui-ci a été déplacé. Compte tenu du fait que l'on ne dispose que d'un cliché en noir et blanc, on ignore la couleur de l'encre utilisée pour la formule du logos. Il s'agit du premier acte connu dont l'intitulé fait état que Dušan est un *čestnik Grkom*, c'est-à-dire a partie prenante dans la gestion de l'Empire byzantin. La délivrance de ce document est l'expression de la grâce du souverain. Le roi de Serbie a promis au seigneur Rudl qu'il répondrait à tous ses désirs car il s'est rallié volontaire au camp serbe lors de la prise de la ville de Strumica. Par cet acte ce dernier et son bien sont remis à Chilandar et, après sa

* Ел. пошта: simisic@f.bg.ac.rs.

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије *Градови и тргови у српским земљама средњег века и суседни утицаји на њихов развој* (ев. бр. 147014).

mort, ses possessions resteront au monastère. Le chrysobulle porte un indict et une année de datation, comptée depuis la création du monde, qui ne correspondent pas. Il a été établi au vu des événements liés au César Hrelj et à la ville de Strumica qu'il convient d'accorder foi à l'indict qui correspond à l'année 1343. Rudl serait en effet décédé après 1348, et avant 1355, de sorte que c'est dans cet intervalle de temps que Chilandar serait entré en possession de ses biens.

Опис и ранија издања

Хрисовуља је чувана у Архиву Манастира Хиландара, али је данас тамо више нема. Постоје црнбеле фотографије у Архиву САНУ (8876. Е. 51), на основу којих је и приређено ово издање.

Исправа је препис, вероватно из друге половине XIV века, написан на пергаменту уредним полууоставним писмом, вероватно црним мастилом, у 51 ред, рачунајући и потпис. На фотографији се види део врпце од висећег печата, која је непрописно причвршћена и пролази само кроз један од пет прореза.¹

Повељу је први издао Тимофеј Флорински још давне 1880, и том приликом испустио неколико редова.² У целини повељу је издао Василије Корабљов, а Стојан Новаковић је донео законске одредбе из ове исправе.³ Треба напоменути да је Флорински, расправљајући о законодавној делатности цара Душана, поново објавио део ове повеље са правним нормама.⁴

*Текст повеље**

+ Бл(а)гочѣстивно ч'то и бл(а)гоприкѣтно и похвално в'сѣмъ хрїстолюбивымъ же ц(а)ремъ и кр(а)л(е)мъ, |2| еже любити и желаніе тепло имати къ с(в)ет(и)мъ и б(о)ж(ь)ств'нымъ цр(ь)квямъ, въ н[и]хъ же шбраз(ь) в(о)г(а) |3| и чл(о)в(ѣ)ка и с(в)етых(ь) его напис(а)ти се оукрашаетъ бо се ц(а)рь діадимомъ и каменіемъ бесцѣнномъ и ви|4|серомъ, нь иже къ в(о)г(у) бл(а)гоч(ь)стіемъ и вѣрою къ

¹ Д. Синдик, *Српска средњовековна акта у манастиру Хиландару*, ХЗ 10 (1998) 35. Тврди да је на врпци златан печат, на нашем снимку ми то нисмо могли видети.

² Т. Флоринский, *Афонскіе акты и фотографическіе снимки съ нихъ в собраніяхъ П. И. Севастьянова*, С. Петербургъ 1880, 68.

³ В. Korablev, *Actes de Chilandar II*, С. Петербургъ 1915, 481–482 ; Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 410–411.

⁴ Т. Флорински, *Памятники законодательной дѣятельности Душана царя Сербовъ и Грековъ*, Кіевъ 1888, 39–40.

* Редакција издања и превода: Татјана Суботин Голубовић.

с(вѐ)т(и)мь его цр(ь)кв(а)мь чьстїю, им'же и кр(а)л(ѐ)в(ь)с(т)во ми
 |5| помазание имыи ѡт г(оспод)а б(ог)а и а(н)гг(ѐ)ловомь
 прѣданиемь бл(а)гоч(ь)ствїена хрїстїан'ства стола с(вѐ)то|6|почи-
 10 вшыих(ь) кр(а)леи и люб'вь теплою⁵ къ б(ог)оу и ч(ь)сть къ
 с(вѐ)т(ы)мь его цр(ь)кв(а)мь и б(о)ж(ь)ственомоу вбразоу его |7| нь и
 паче ѡбновленїа рад и помена и зад(оу)шїа с(вѐ)топочившыих(ь)
 кр(а)леи србскых прьвопрѣстолных |8| стола србскога. Того рад(и)
 азь рабь Хрїстоу Стефан(ь) четвертый въ Х(рист)а б(ог)а вѣрныи
 15 крал(ь) и самодрж(ь)ць |9| всѣх србскых и поморскых земль и
 чьстникь грчкымь странамь и кр(а)л(кв)с(т)во ми ѡномоу за-
 ко|10|ноу и прѣданїоу на выкъ много дрьзновенїе и надеждоу имѣе
 къ с(вѐ)т(о)моу и б(о)ж(ь)ственомоу храмоу |11| пр(ѣ)ч(и)стык
 вл(а)д(и)ч(и)це наше Б(огороди)це и чюд(о)творице иже въ С(вѐ)тои
 20 горѣ Яѡнстѣи Хїландари припад(а)ю и молю се |12| м(и)л(о)срѣ-
 днымь ѡчїма възри на смѣреноую мою д(оу)шоу. Ты же,
 г(оспо)жде моа по м(и)л(о)сти с(ы)на твоего чл(о)в(ѣ)ко|13|любива
 величаю и прославлѣю пр(ѣ)с(вѐ)тоѣ⁶ име твое, ѡдѡмоу славы твоек
 попечение твѡроу |14| елико ми есть възможно, хѡтїи в'са
 25 испълнїти пр(ѣ)ч(ь)ст(ь)номоу дѡмоу твоемоу, изволени|15|емь и
 помощїю пр(ѣ)ч(ь)стык Б(огороди)це. И кр(а)л(кв)с(т)в(оу) ми
 прѣем'шоу град[ь] Строумцоу, и вврѣт'шоу кр(а)л(кв)с(т)в(оу)
 ми |16| оу градоу томь властелина града того Роудла, и за егово
 полюбленїе⁷ и поработанїе⁸ въ тако|17|вое врѣме, дадох моу
 30 ѡбѣщанїе и клетвоу кр(а)л(кв)с(т)ва ми в'сакою вѡлю емоу и
 хотѣнїе |18| съвьршїти, гаже иметь просїти оу кр(а)л(кв)с(т)ва
 ми. И полюбїи⁹ волею и хотѣнїемь своимь, а съ |19| м(и)л(о)стию
 кр(а)л(кв)с(т)ва ми да есть чл(о)в(ѣ)къ с(вѐ)тык Б(огороди)це

⁵ Кораблев: теплоу.

⁶ Кораблев: прѣчїстоѣ.

⁷ Новаковић: полюблєнїк.

⁸ Новаковић: поработанїк.

⁹ Кораблев: полюбно.

¹⁰ Новаковић: ю же.

¹¹ Кораблев је ову реч испустио.

¹² Новаковић: оть.

Хиландарские Роудль съ всеѣмь своимь, съ цр(ь)квом(ь) си |20|
 35 ѿдигитрїѡмь, иже¹⁰ есть създаль троудомь своимь, и съ всеѣми
 правинам(и) село Бороуево цю |21| моу есть дало крал(квь)ство ми,
 съ людьми и съ всеомь бациномь своомь, и цю си има оу градоу и |22|
 оу Банстѣ двѣ нивѣ и водѣница, съ людьми и съ ливадами и съ
 селищемь еже моу есть даль |23| Хрел(га) Ровово, съ всеѣми правина-
 40 ми, и съ коупеничиемь, и съ всеѣмь тѣмь цю си има оу град(оу) и |24|
 оу поли, съ всеѣмь тѣм га приложи и записа крал(квь)ство ми
 Б(огороди)ци Хиландарскои, да есть до |25| вѣка цр(ь)квны, никымь
 нешт(ь)кмлкмо дома с(ве)тык Б(огороди)це Хиландарские, а
 Роудль свое в'се |26| да држи до смр'ти, а по смр'ти кр(о) да есть
 45 цр(ь)к(о)вно. И по семь сега да не има ввласти ник'то |27| оу земли
 кр(а)л(квь)ства ми надь Роудломь, ни властелинь кра(лквь)ства
 ми¹¹, ни кефалиа дики шт(ь) владоуших(ь) |28| кр(а)л(квь)ства ми,
 ни надь людьми еговѣми, да ни над нимь развѣ цр(ь)ква Хиландарь.

И освободи |29| кр(а)л(квь)ство ми Роудла и люд(и) егове и вса
 50 иже соутъ оупис(а)нна оу хрисовоуле семь, шт позова и приселице
 |30| и поданкь и приплать градских[ь] и жоупьских[ь] и град-
 [о]зиданиа, и поноса, и провода, и геракара, |31| и псара
 кр(а)л(квь)ства ми; ни десетка житнога, ни ввчега, ни пчелнога, и
 вд шраниа кр(а)л(квь)ства ми; шт |32| плетве, шт жетве, сенокoш[е]
 55 и вршениа. И да моу нее намѣтка град[ь]нога, ни десетка свиног(а),
 |33| просто рекше вд¹² всех малых(ь) и велих работь кр(а)л(квь)ства
 ми освободихъ сие золотпечатное слов(о) кр(а)л(квь)ства ми.

|34| И сие записавь оутврди кр(а)л(квь)ство ми въ свѣдѣние
 всеѣмь и всако оутврѣждение свободоу, |35| да прѣбываеть до вѣка
 60 никымь неразоримо, вбаче же и по смр'ти кр(а)л(квь)ства ми |36|
 кога извшли Б(ог)ь кр(а)л(квь)ствовати землкю и дръжавою
 кр(а)л(квь)ства ми, да се не потворить |37| в'се настоящее золот-
 печатное сл(о)во кр(а)л(квь)ства ми. Кто ли се покѣсить шт
 таковыих[ь] |38| потворити и разорити золотпечатное слово
 65 кр(а)л(квь)става ми да есть проклеть и |39| трьклеть шт Г(оспод)а
 Б(ог)а и шт пр(ѣ)ч(и)стык Б(огороди)це Хиландарские и причестие
 да има съ |40| Иоудою прѣдателем(ь) и да наслѣдить проказоу Ги-

взиевоу |41| и да естъ причтень къ ѡнѣмъ иже рѣше кровь его на
насъ и на чедихъ |42| нашихъ и въ мѣсто помощи да имать
70 соупьрницю прѣч(и)стоу |43|ю Б(огороди)цоу въ си вѣкъ и въ
пріидоуціи, аминь.

И сие злато |44|печатное слово настоющее благоизволи даровати
кр(а)л(к) |45|вство ми мннастироу кр(а)л(к)в(ь)ства ми Хиландароу
|46| на всако оутверждение извѣстно. Писа и под |47|писа кр(а)л(кв)ство
75 ми ц(а)р(ь)скимиъ обычны |48|мъ знаменіемъ, въ лѣто |·s̄w̄n̄ḡ· |49|
м(ѣ)с(е)ца мар-ѡа ·кӣ· д(ь)нь |50| индикто ·аі̄·

**СТ(Е)Ф(А)НЪ ВЪ Х(РИ)С(Т)Я Б(ОГ)Я В(Ъ)РНИ И САМО-
ДРЪЖАВНИ КРАЛЬ**

Превод повеле

Благочастиво је, и добро и на похвалу свим христољубивим цареви-
ма и краљевима да воле и да имају топлу жељу према светим и божан-
ственим црквама у којима се слика лик Бога и Човека и светих њего-
вих. Јер, цар се украшава дијадемом и драгоценим камењем и бисером,
а такође и побожношћу ка Богу, вером у његове свете, поштовањем
према црквама, чиме је и краљевство ми добило помазање од Бога, и
анђеоским предањем благочастиве вере хришћанске, сто свето-
почивших краљева, и љубав топлу к Богу, и поштовање према светим
Његовим црквама и према Његовом божанском лику, а још више обно-
вом и поменом и подушјем за светопочивше краљеве српске, првопре-
столнике стола српскога.

Тога ради и ја, раб Христу, Стефан четврти, у Христу Богу врени
краљ и самодржац свих српских и поморских земаља и удеоник грчких
земаља, и пошто је прихватило краљевство ми онај закон и предање,
имајући многу смелост и наду према Хиландару, светом и божанстве-
ном храму пречисте владичице наше Богородице и чудотворице у Све-
тој гори атонској, припадам и молим се: „Погледај својим милосрдним
очима смирену моју душу.“ А ти си, госпођо, човекољубива по милос-
ти Сина твога, величам и прослављам пресвето име твоје, о дому славе
твоје старам се колико могу, у жељи да све учиним пречасном дому
твоме, по вољи и уз помоћ пречисте Богородице. И пошто је примило
краљевство ми град Струмицу, нашло је краљевство ми у том граду
властелина града тога Рудла, и за његову љубав и труд у такво време,
дадох му обећање и заклетву краљевства ми, да ћу му испунити сваку

вољу и жељу коју ће затражити од краљевства ми. И усхте својом вољом и жељом Рудл, а са милошћу краљевства ми, да постане човек Свете Богородице Хиландарске, са свим што је његово, са црквом својом Одигитријом, коју је својим трудом сазидао, и село Борујево са свим правинама, што му га је дало краљевство ми, са људима и са свом својом баштином, и са оним што има у граду и у Бансти – две њиве и воденицу, са људима и са ливадама и са селиштем Робово које му је дао Хреља, са свим правинама и са купљеницама, и са свим оним што има у граду и у пољу – са свиме тиме приложи га и записа краљевство ми Богородици Хиландарској, да је до века црквено, нико да га не одузме од дома Свете Богородице Хиландарске, а Рудл све своје да држи до смрти, а по смрти његовој – да је црквено. И према овоме, сада нико у земљи краљевства ми да нема власт над Рудлом, ни властелин краљевства ми, ни кефалија, нико од оних који имају власт у краљевству ми, ни над људима његовим, ни над чим, осим Хиландара.

И ослободи краљевство ми Рудла и његове људе и све што је уписано у овом хрисовуљу, од позоба и приселице и данка и приплатака градских и жупских, и градозидања и поноса и провода и ђерекара и псара краљевства ми; ни десетка житнога, ни овчијег ни пчелињег, и од орања краљевства ми, од плевљења, од жетве, сенокоса и вршидбе. И да му није намета градског, ни десетка свињског, просто речено – од свих малих и великих работа краљевства ми ослободи ово златопечатно слово краљевства ми.

И записавши ово, утврди краљевство ми на знање свима, и за сваку сигурност, слободу да буде до века ни од кога порекнута, па и по смрти краљевства ми, кога одреди Бог да краљује земљом и државом краљевства ми, да се не порекне ово златопечатно слово краљевства ми. Ко ли се усуди да порекне и разори ово златопечатно слово краљевства ми, да је проклет и триклет од Господа Бога и од пречисте Богородице Хиландарске и да је саучесник са Јудом издајником, и да наследи Гијезијеву губу, и да буде прибројан онима који су рекли: „Крв његова на нас и на деци нашој.“ И уместо да му помогне, пречиста Богородица да му буде противница у овом веку и у будућем, амин.

И ово златопечатно слово благоизволи даровати краљевство ми манастиру краљевства ми Хиландару, на сваку сигурну потврду. Писа и потписа краљевство ми обичним царским знамењем, у лето 6853, месеца марта 28. дан, једанаестог индикта.

СТЕФАН У ХРИСТА БОГА ВЕРНИ САМОДРЖАВНИ КРАЉ

Дипломатичке особености

Хрисовуља почиње симболичком инвокацијом уобичајеном у рашкој канцеларији од почетка XIV века.¹³ Интитулација је опширна и занимљива због тога што Душан овде, поред тога што је самодржавни краљ српских и поморских земаља, истиче и да је *честник* Грком. Овим краљ Душан истиче да је *удеоничар* у владању Византијским царством. Од 1343. па до краја 1345. године уз Душанову уобичајену титулатуру обавезно се додаје и да је *честник Грком* или краљ *грчких страна*. Овим се истиче да је он учесник у царству Грка, што је и био по територијама које је држао, а и због чињенице да је уговорена свадба између његовог сина Уроша и сестре цара Јована V Палеолога.¹⁴ Ситуација ће се изменити прихватањем Јована Кантакузина за цара у Цариграду.

У аренги се истиче да је благочастиво и похвално свим христовљубивим царевима и краљевима да чине добра дела црквама и манастирима. Тако и Стефан Душан, као и светопочивши првопрестолни краљеви стола српског, има љубав према Богу и његовим светим црквама. Слична аренда се јавља у више српских и две бугарске повеље.¹⁵ Од Душанових повеља сличну аренгу имају: Хрусијском пиргу,¹⁶ о поклону протосеваста Хреље,¹⁷ за старца Григорија о Светом Петру Коришком,¹⁸ и о поклањању Цркве Светог Николе у Псачи.¹⁹ Аренда у нашој повељи припада најразвијенијем облику овог типа аренге.

Издавање ове хрисовуље је резултат владареве милости, што се овде и саопштава. Краљ Душан је обећао, чак се и закleo, да ће властелину Рудлу испунити сваку жељу због његовог добровољног преласка на страну српског краља када је заузимао град Струмицу. Рудл је краља замолио да он и његово имање буду потчињени Хиландару, што је и учињено краљевом милошћу која се овде и јасно саопштава.²⁰ Хилан-

¹³ Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, 42.

¹⁴ Љ. Максимовић, *Грци и Ромеји у српској владарској титулатури*, ЗРВИ 12 (1970) 63–65 ; М. Благојевић – Д. Медаковић, *Историја српске државности* 1, Нови Сад 2000, 213.

¹⁵ Видети ССА 6 (2007) 90 (Д. Живојиновић).

¹⁶ Издање у ССА 6 (2007) 90–91 (Д. Живојиновић).

¹⁷ В. Когалеv, *Actes de Chilandar II*, 458–461.

¹⁸ С. Мишић, *Повеље цара Стефана Душана манастиру светог Петра Коришког из 1355. године*, ИГ 1–2 (1993) 121–134.

¹⁹ ССА 5 (2006) 136 (С. Мишић).

²⁰ Уп. М. Благојевић, *Државна управа*, 74.

дар би ушао у посед после Рудлове смрти, што се очигледно и десило, судећи по каснијим догађајима.

Повеља има развијену духовну санкцију. У њој се прво моле наследници да не разоре оно што је овде записано, али ако неко то ипак учини да је проклет од Господа Бога и Богородице. Анатема се завршава апрекацијом *Амин*.

Хрисовуља је датирана годином од стварања света 6853 (1345), месеца марта 28. дан, и индиктом 11. Иначе се у рашкој канцеларији индикт у датирању ретко јавља.²¹ Година и индикт се не слажу. Записаном индикту одговара 6851. година (1343), а не 6853 (1345). Флорински се при издавању повеље определио за 1345. годину, али је 1888. променио став и сматрао да је индикт исправан, а не година. Исти став су заузели и познији приређивачи ове повеље.²² Основни аргумент за датирање у 1343. годину су догађаји око преузимања града Струмице од стране краља Душана. Струмица је дошла под српску власт 1332. или 1334. године.²³ Том приликом је Рудл прешао на српску страну. Из садржаја повеље се види да је Рудл био у добрим односима са протосевастом и кесаром Хрељом, који му је дао неке поседе. Хреља је јуна 1342, после краткотрајног одметања, опет признао власт краља Душана, а вероватно до краја те, или у првој половини наредне године умро у Рили.²⁴ Ови догађаји нас упућују да као исправан у датирању прихватимо индикт, па тиме и годину 1343, а да годину из исправе (1345) сматрамо погрешном. Потпис је уобичајен и изведен црвеним мастилом. С обзиром на то да располажемо само црнобелом снимком, нисмо могли уочити боју мастила код речи слово–формуле, ако је изведена обичним, а не црвеним мастилом, онда има разлога да се претпостави да је у питању препис близак оригиналу садржински и временски.²⁵ Истраживачи који су имали оригинал у рукама тврде да слово–формула није правилно употребљена. То несумњиво показује да је у питању препис. Такође, начин на који је изведена цела повеља са сведеним

²¹ Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, 517, 518.

²² Т. Флорински, *Памятники*, 39; В. Korablev, *Actes de Chilandar II*, 481–482; Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 411.

²³ М. Динић, *Реља Охмућевић – историја и предање*, ЗРВИ 9 (1966) 95–118; С. Ђирковић, *Хрељин поклон Хиландару*, ЗРВИ 21 (1982) 103–117.

²⁴ М. Динић, *Реља Охмућевић*, 95–118.

²⁵ О правилној употреби слова–формуле видети: С. Мишић, *Хрисовуља цара Стефана Душана о поклањању цркве Светог Николе у Псачи манастиру Хиландару*, ССА 4 (2005) 142.

завршним делом, упућује на чињеницу да је у питању препис.²⁶ Како повеље више нема у Архиву Хиландара, није нам познато где се налази оригинал.

Просопографски подаци

Рудл, 77 (страница), 28 (ред у издању); 78, 34, 44, 46, 49 – властелин града Струмице, прешао је на Душанову страну приликом освајања града. Помиње се само у овој повељи. Вероватно је био у животу до 1348. године.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа*, 74.

Хреља, 78, 44 – протосеваст, велики доместик и кесар. Он је заповедао одредом српске војске, који је крајем 1327. Стефан Дечански послао цару Андронику II. После Душановог доласка на власт Хреља је подигао пирг Светом Јовану Рилском и нови манастирски храм. У Штипу је сазидао Цркву Светих архангела и обдарио је поседима у граду и околини. Протосеваст Хреља је господарио територијом са Штипом, Струмицом и Рилом. Штип са околином спада у његове најраније поседе, крај око Риле је вероватно добио после битке код Велбужда, а Струмицу је добио од Душана вероватно 1334. године. Хрељини поседи нису прелазили на десну обалу Вардара, на северу нису ишли даље од Риле (Велбужд није његов), а на југ су досезали до Мелника.

Пре јуна 1341. Хреља се одметнуо од српског краља, покушавајући да буде независан, ослањајући се на византијског цара. По избијању грађанског рата у Византији дошао је у везу са Јованом Кантакузином, од кога је 1342. добио Мелник. Од њега је добио и титулу кесара. У лето 1342. Хреља је опет признао Душанову власт и задржао своју област. Недуго затим, крајем 1342. или у првом делу 1343, умро је у својој задужбини у Рили као монах Харитон. У литератури је изнета сумња да је присиљен на монашење од стране Стефана Душана. Његове поседе је запосео српски краљ. Према народној традицији и неким индицијама у изворима био је члан породице Охмућевића из Хума.

Литература: М. Динић, *Реља Охмућевић – историја и предање*, ЗРВИ 9 (1966) 95–118; М. С. Bartusis, *Chrelja and Momčilo: Occasional Servants of Byzantium in Fourteenth Century Macedonia*, *Byzantinoslavica* 41 (1980) 201–221; С. Ћирковић, *Хрељин поклон Хиландару*, ЗРВИ 21 (1982) 103–117.

²⁶ Видети: Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти од Душаново време*, Прилеп 1988.

Важнији термини и установе

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњавани појмови и установе: **баштина** (ССА 1, 3, 4), **владушти** (ССА 7), **властелин** (ССА 3, 4, 5), **град** (ССА 5, 6), **градозиданије** (ССА, 2, 4, 5), **десетак** (ССА, 2, 4), **златопечатно слово** (ССА 1, 2, 5), **кефалија** (ССА, 2, 4), **купеничије** (ССА 1), **мале и велике работе** (ССА 5), **милост** (ССА 1, 3, 4), **њива** (ССА 1), **позоб** (ССА 4, 5), **понос** (ССА 2, 5), **приселица** (ССА 2, 4, 5), **провод** (ССА 2), **псари** (ССА 2), **селиште** (ССА 1, 6), **село** (ССА 1, 2, 5), **сенокос** (ССА 1, 2, 5, 6), **стол светопочивших краљева** (ССА 8), **стол српски** (ССА 8), **хрисовуљ** (ССА 1, 2, 5, 6, према регистру).

Воденица, 78, 43 – заснива се на принципу коришћења механичке снаге воде. Право држања воденице била је значајна привилегија коју су владари, властела и црква обезбеђивали за себе, али је било и редовничких, сеоских воденица. Манастири су у погледу поседовања воденица били посебно привилеговани. Млинова је било и по градовима, а 1332. у Брвенику је један млин вредео 50 перпера. У првим турским пописима срећемо се са великим бројем млинова (воденица), јер се на њих плаћао порез па су уредно пописани.

Литература: С. Мишић, *Коришћење унутрашњих вода у српским земљама средњег века*, Београд 2007, 113–128; *ЛССВ*, 93–94 (С. Мишић).

Герекари, 78, 52 – исто што и соколари. Категорија зависних људи која се у средњем веку и турско доба бавила одгајањем и дресуром сивих соколова. У грађи се обично помињу напоредо са псарима. Чували су соколска гнезда по планинама и одгајали младе, обучавајући их за лов. Били су ослобођени дела обавеза због својих дужности соколара. Грчки термин је оставио трага и у нашој топонимији (на пример, село Ђерекари на Пештери).

Литература: *ЛССВ*, 682 (С. Мишић).

Жетва, плетва, вршеније, 78, 54–55 – у питању су обавезе зависног земљорадничког становништва, пре свега меропаха и сокалника, при прибирању и вршидби житарица.

Литература: М. Благојевић, *Земљорадња*, према регистру.

Поданк градски и жупски, 78, 51 – мисли се на све обавезе зависног становништва у градовима и у жупи.

Приплата, 78, 51 – означавала је све ванредне дажбине, новчане и натуралне, чији износ није био тачно утврђен. Постојале су приплате градске и жупске. Представљале су тежак намет због своје неодређености.

Литература: *ЛССВ*, 585 (Ј. Мргић).

Честник грчким странама, 77, 16 – део Душанове титуле, а означава удионичара у владању Византијом. Први пут се овде помиње у Душановој титулатури и остаје у њој, уз одређене модификације, све до краје 1345. године. Предходи узимању царске титуле.

Литература: Љ. Максимовић, *Грци и Ромеји у српској владарској титулатури*, ЗРВИ 12 (1970) 63–65; М. Благојевић – Д. Медаковић, *Историја српске државности* 1, 213.

Топографски подаци

Властелин Рудл је цело своје имање, укључујући и своју задужбину, Цркву Богородице Одигитрије завештао Хиландару, с тим да он ову имовину поседне после Рудлове смрти. Имовина је прешла у власништво Хиландара, што се види из чињенице да се 1375/76. води спор око међа села Борујева са господарем села Нежичина.²⁷ Хиландарци су преузели овај посед између 1348. и 1355. године. У Душановој сводној повељи се ови поседи не помињу, што значи да је Рудл још увек био жив. После Рудлове смрти цар Душан је издао Хиландару нову повељу о овим поседима, јер се она изричито спомиње при утврђивању међа Борујева. А при утврђивању међа села Просеникова према хиландарском метоху помиње се да она пролази *по доњој бразди међника Рудлове купљенице*.²⁸ Иначе, ове позније вести иду у прилог аутентичности наше исправе.

Богородица Одигитрија, 78, 35 – црква у Струмици, задужбина властелина Рудла.

Боруево, 78, 36 – село, данас Бориево око 11 км ЈИ од града Струмице.

Робово, 78, 39 – селиште. Данас је то истоимено село, 6 км источно од града Струмице.

Струмица, 77, 27 – град на југоисточној ивици Струмичког поља. На том месту се у античко доба налазио *Astraeum*. У VII веку су га разорили Авари, али је по досељавању Словена обновљен. Ново разарање је претрпео средином IX века од Бугара. У време Самуила је обновљен, а 1019. помиње се у сигилиону цара Василија II, као седиште

²⁷ А. Соловјев, *Одабрани споменици*, 170–171; М. Живојиновић, *Струмички метох Хиландара*, ЗРВИ 45 (2008) 218. Овде су успешно убицирани топоними који се помињу у нашој повељи.

²⁸ А. Соловјев, *Одабрани споменици*, 171; М. Живојиновић, *Струмички метох Хиландара*, 218.

Синиша Мишић

епископије, која је основана још у IV веку. Тада је први пут поменут под називом Струмица. У време Самуила њиме је управљао војвода Драгомуж. Почетком XIII века град је био у поседу бугарског великаша Стреза. У српске руке је доспео 1332. или 1334. године, а њиме је до 1342. управљао протосеваст и кесар Хреља. По распаду Српског царства доспео је у руке синова деспота Дејана. Након смрти Константина Дејановића 1395. на Ровинама, Струмица је пала под непосредну турску власт и постала седиште кадилука. У XI веку, у црквеним документима, град се назива Тивериуполис, на чему инсистира Теофилакт Охридски.

Литература: Х. Матанов, *Княжество на Драгаши*, према регистру; И. Стефоска, *Два имена једног града: Струмица – Tiberiopol iv*, ЗРВИ 45 (2008) 77–87, са списком извора и старијом литературом.